

УДК 811. 161. 2:37,026

<http://orcid.org/0000-0001-7315-8587>

<http://orcid.org/0000-0002-03-09-1548>

**ВЕРБАЛІЗАЦІЯ
ЧАСОВИХ ВІДНОШЕНЬ
В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ:
ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ**

*Зайченко Н.Ф., канд. філол. наук,
Юденко О.І. (Київ)*

У статті обґрунтовується одна з важливих моделей лінгвістичного опису української мови як іноземної – від типових значень до різнорівневих засобів їх вираження. На прикладі вираження часових відношень систематизовано типові часові значення і запропоновано їх класифікацію. Виявлено і схарактеризовано важливі для практики навчання іноземців особливості вербалізації окремих темпоральних значень.

Ключові слова: комунікативна спрямованість навчання, лінгводидактичний опис, темпоральність, універсальні поняття, часові відношення.

Зайченко Н.Ф., Юденко А.И. Вербализация временных отношений в украинском языке: лингводидактический аспект. В статье обосновывается одна из возможных моделей лингвистического описания украинского языка как иностранного – от типовых значений к разноуровневым средствам их выражения. На примере вербализации темпоральных отношений систематизированы типовые временные значения и предложена их классификация. Выявлены и охарактеризованы важные для практики обучения иностранцев особенности вербализации отдельных темпоральных значений.

Ключевые слова: временные отношения, коммуникативная направленность обучения, лингводидактическое описание, темпоральность, универсальные понятия.

Zaychenko N. F., Yudenko O. I. Verbalization of Temporal Relations in the Ukrainian Language: Linguo-Didactic Aspect. One of the possible models of linguo-didactic interpretation of language material – from typical meanings to means of their expressions in a studied (specific) language – is represented in the article in terms of verbalization of temporal relations in the Ukrainian language.

The Ukrainian language is characterized by a ramified system of means of expression in temporal relations: morphologic, grammatical, and lexical ones. They interact diversely in the situations of natural communication determining verbal behaviour of the participants of communication within a framework of “physical” time.

The wide variety of temporal meanings taking into account communicative tasks and specific situations of communication has been systematized into nine semantic groups. The featured classification reflects both the essential characteristics of objective time, i.e. cycle of operation and linearity, and peculiarities of their specification in speech, i.e. simultaneity or asynchronicity with its modification of precedence and succession of actions in time.

Methodically relevant linguistic characteristics, peculiarities of functioning specifics such as synonymic means of expression of temporal meanings in simple and complex sentence, which are necessary to take into account for prevention of possible errors in the speech of foreign students, are identified in each group.

The article contains the fragmentary description of three groups of standard temporal meanings: 1. Correlation of actions (events) in time, precedence and succession. 2. Period of time during which a certain action (event) takes place. 3. Duration of an action (How long? How much time?)

The offered approach to the verbalization of the temporal relations is not only used for the other types of logical and notional relations – purpose, reason, etc., but for the universal description of the Ukrainian language in order to study it as a foreign language.

Such a linguistic description turns out to be a reliable reference point for a teacher determining optimal ways and means for its presentation during classes in accordance with the external conditions of teaching.

The given universal model for description has been implemented in a study guide of one of the authors. It can also serve as a reference point for a nationally oriented presentation of language material.

Key words: communicative directivity in teaching, linguo-didactic description, temporal relations, temporality, universal concepts.

Аналіз попередніх досліджень. Важливим завданням лінгводидактики як одного з різновидів прикладної (педагогічної) лінгвістики є визначення мовного змісту навчання і методично доцільного його опису, що враховує закономірні зв'язки різнорівневих мовних одиниць у мовленні. Зі становленням на початку 90-х рр. минулого століття нової галузі української лінгводидактики – методики викладання української мови як іноземної – особливої ваги набули питання, пов'язані зі спеціальним лінгвістичним описом української

мови як науково-теоретичного підґрунтя активної (практичної) граматики української мови [1].

У подальшому в низці публікацій було висвітлено деякі специфічні для української мови явища, окремі одиниці, категорії і форми переважно у функціонально-системному (семасіологічному) плані (Л. Антонів, Т. Космеда, І. Кочан, З. Мацюк, Б. Сокіл, Н. Станкевич, М. Шевченко та деякі інші). Варто, проте, зауважити, що поряд із таким підходом існує також інший, що більше, на нашу думку, відповідає принципів комунікативної спрямованості навчання. Маємо на увазі ономасіологічний (значенневий) підхід до інтерпретації мовного матеріалу, який враховує понятійну категоризацію мови і різноманітні семантико-граматичні відношення одиниць у мовленні. В його основу покладено універсальні світоглядні категорії (поняття, семантичні універсалії). Кожна конкретна мова, слушно зауважує Г. Колшанський, «як певний варіант людської мови загалом у своїй самобутності не викривляє і не перетворює дійсність, а через глобальну семантичну систему сукупності всіх своїх засобів відображає єдину природу світу в концептуальному апараті людини як універсальної системи понять, що корелює з реальним світом на основі принципу відображення» (переклад наш – Н.З., О.Ю.) [7: 59]. Із цього погляду, час поряд із простором є найважливішою сутнісною ознакою об'єктивної дійсності, адже повсякденне життя людини відбувається в конкретних вимірах простору і в реальному масштабі часу. І хоча у свідомості носія кожної етномови закарбовані специфічні уявлення про різні моделі часу (порівняймо, приміром, різне членування добового циклу на ранок, день, вечір і ніч в українській та англійській мовах), вони спираються на єдину логіко-понятійну матрицю (циклічність, лінійність; одночасність/ різночасність тощо), яка і слугує об'єктивною базою для міжмовного спілкування.

Вибір для дослідження темпоральних відношень, вербалізованих засобами української мови, визначається, з одного боку, актуальністю цього поняття для повсякденного життя людини в різноманітних ситуаціях спілкування, а з іншого – відсутністю лінгводидактичної інтерпретації системи засобів вираження поняття часу, що й обумовлює доцільність та **актуальність** обраної теми.

Мета розвідки – з'ясування й опис особливостей вираження часових відношень в українській мові, важливих з огляду їх ефективного

засвоєння іномовцями. Для досягнення мети було виконано такі завдання: 1) проаналізовано засоби вираження темпоральних відношень у сучасній українській мові (О. Безпояско, О. Бондар, І. Вихованець, Л. Дерев'янка, К. Городенська, О. Межов, В. Русанівський, А. Загнітко та деякі інші); 2) систематизовано типові часові значення; 3) дібрано до них лексико-граматичні структури і мовленнєві кліше; 4) виявлено і схарактеризовано важливі для практики навчання іноземців особливості вербалізації деяких темпоральних значень.

Основні результати дослідження Домінуюча в сучасній лінгводидактиці комунікативна спрямованість навчання визначає один із ефективних напрямів опису мовного матеріалу в межах універсальної моделі, яка передбачає виокремлення з нього засобів вираження логіко-смислових відношень у висловлюванні на основі спільних семантико-граматичних понять. Перша така спроба на україномовному матеріалі була здійснена 1995 року в посібнику «Навчальні мінімуми з української і російської мов для іноземців» [8]. У ньому поряд із мовним мінімумом, поданим у системно-функціональному аспекті, було представлено також комунікативно-поняттєвий мінімум, в якому мовний матеріал систематизовано з урахуванням комунікативних завдань мовлення та конкретних ситуацій спілкування.

Такий підхід, як показав час, не втратив своєї актуальності; саме тому одиницями нашого лінгводидактичного опису часових відношень було обрано певні темпоральні значення.

У результаті аналізу засобів вираження часових відношень, представлених, зокрема, в теоретичних роботах з морфології та синтаксису [2; 4], низці інших наукових праць [1; 3] виділено дев'ять семантичних груп: 1. Обчислювальний час дії (*коли?*) у простому реченні. 2. Період часу, протягом якого відбувається дія (*коли?*). 3. Годинниковий (точний і приблизний) час (*котра година? о котрій годині? коли?*) 4. Час повторюваної (регулярної) дії (*як часто?*). 5. Момент початку, кінця і проміжку часу (*з якого часу? до якого часу? до яких пір? коли? із яких пір?*). 6. Співвідношення дій (подій) у часі: значення часової попередності (*коли?*). 7. Співвідношення дій (подій) у часі: значення наступності, послідовності (*коли?*). 8. Співвідношення дій у часі: значення повної або часткової

одночасності (*коли?*). 9. Термін якоїсь дії (*як довго? скільки часу? за скільки часу? на скільки часу?*).

Така семантична класифікація темпоральних значень відбиває як сутнісні характеристики об'єктивного часу – циклічність, лінійність, так і особливості їх конкретизації у сфері мовлення – одночасність чи різночасність дії (дій) із модифікацією на: а) часову попередність і б) часову наступність.

До кожного із цих **основних** значень (вони можуть бути конкретизовані) було дібрано типові для української мови граматичні конструкції та мовленнєві зразки, а також функціонально актуальна лексика. Важливою складовою такого опису є визначення особливостей функціонування деяких засобів вираження часових відношень для попередження потенційних помилок при їх використанні іноземцями.

Як приклад наведемо далі фрагментарний опис кількох темпоральних значень поданої вище класифікації.

1. Для вербалізації періоду часу, протягом якого відбувається дія (*коли?*), використовується досить широке коло іменників із семантикою темпоральності: назви загальних часових понять, пів року, частин доби, днів тижня і под. Найбільш «навантаженим» у вираженні цього значення є знахідний відмінок іменників з прийменниками у (*в*) або *під*, нерідко в поєднанні зі словами *початок*, *середина*, *кінець*: *Під кінець життя людина стає мудрішою.*

Суттєвими з методичного погляду є особливості функціонування окремих лексичних одиниць, зокрема, слів *рік*, *роки*, *період*, *етап*. Іменники *рік*, *роки* можуть використовуватися з однаковими прийменниками у (*в*) як у знахідному, так і в місцевому відмінках. Місцевий відмінок уживається для вираження часу в його послідовному перебігові: *Він приїхав до Києва у 80-х роках минулого століття* (пор.: *у минулому році*). При позначенні **періоду** часу слово *рік* (*роки*) ставиться у знахідному відмінку: *У 80-і роки минулого століття в житті нашої країни відбулися кардинальні зміни.*

Потребують уваги випадки вживання різних прийменниково-відмінкових форм із близькими за значеннями словами *період* і *етап*: *у важкий період мого життя* – знахідний відмінок із прийменником *у*; *на певному етапі свого життя* – місцевий відмінок із прийменником *на*. Пор. також уживання словоформ іменників *початок* і *кінець*: *на початку лекції*, *але в кінці лекції*.

Значення періоду часу (*коли?*) виражається також сполученням прийменника *за* з орудним відмінком деяких іменників: *сніданок, обід, вечеря, їжа, чай, кава, розмова, читання* і под. При цьому підкреслюється значення одночасності двох дій, одна з яких виражена дієсловом, а друга – іменником, в семантиці якого є вказівка на дію: *За сніданком усі жваво обговорювали новини.*

Для позначення **тривалості** дії (*скільки часу?*) є два способи: а) іменники зі значенням одиниці часу чи періодом дії у формі знахідного відмінка без прийменника: *Він лежав у лікарні тиждень*; б) іменники в цій же формі з узгодженим означенням (*весь, цілий*) для підсилення значення тривалості дії. Вказані синонімічні слова диференціюються, проте, за своїми семантичними відтінками. Слово *цілий* має додаткове значення «дуже довго», «надто довго»: *Він не спав усю ніч* (від початку до кінця). – *Він не спав цілу ніч* (=він не спав дуже довгий час).

Без означень у знахідному відмінку можуть уживатися лише іменники зі значенням одиниці часу: *тиждень, тижні, місяць, місяці, рік, роки, вік, віки, століття; секунду, хвилину, годину* та деякі інші.

При позначенні часу, протягом якого відбувається якась дія (*коли?*), активно використовуються прислівники темпоральної семантики, серед яких спостерігаються антонімічні ряди і синонімічні групи: *сьогодні-вчора, завжди-ніколи; потім, згодом; незабаром, скоро, невдовзі.*

Прикметною особливістю української мови є частотність форм типу *щодня* для позначення повторюваної дії, яка відбувається регулярно, і синонімічних їм сполучень іменника в родовому відмінку із займенником *кожний*: *щодня – кожного дня, щогодини – кожної години.*

2. Вираження **терміну** певної дії (*як довго? скільки часу? за скільки часу? на скільки часу?*) здійснюється в українській мові кількома типовими безприйменниковими або прийменниково-іменниковими словоформами: прийменники *за, на* + знахідний відмінок іменника.

Суттєвими з лінгводидактичного погляду є такі особливості функціонування вказаних словоформ, зумовлені їх семантичною і формальною диференціацією.

1. Конструкції з безприйменниковим знахідним відмінком використовуються для вербалізації **фактичного** терміну, протягом

якого триває дія у теперішньому, минулому чи майбутньому без вказівки на досягнення результату дії: *вчиться (вчилась, вчитиметься) п'ять років.*

2. Конструкції з прийменником *за* вживаються для позначення часу, необхідного для **завершення** певної дії: *переклав текст за годину.*

3. Для означування **перспективного** терміну, протягом якого мала здійснитися (здійснювалася чи буде здійснюватися) якась дія, використовуються конструкції з прийменником *на*: *збирався поїхати на тиждень, а повернувся за три дні; поїде на місяць у село.*

Формальним показником розрізнення безприйменникових і прийменниково-іменникових конструкцій є особливості їх поєднання з дієсловами певного виду. У першому випадку поряд із типовим уживанням дієслів недоконаного виду вживаються також співвідносні із ними дієслова доконаного виду з префіксами *про – , по –* : *провчитися, прожити рік за кордоном.* Позначаючи термін дії в її тривалості, такі дієслова вказують разом із тим на досягнення результату.

У другому випадку зазвичай уживаються дієслова доконаного виду, крім ситуацій, що потребують вираження повторюваної завершеної дії: *Сьогодні я доїхала до університету на таксі за п'ять хвилин – Трамваєм ми доїжджаємо до університету за двадцять хвилин.* У третьому випадку можуть використовуватися обидві видові форми: *приїхав на місяць, поїде на місяць, їздив на рік.*

3. Для позначення **часової попередності** в українському мовленні використовуються такі граматичні конструкції простого речення:

- дієслово + іменник у родовому відмінку з прийменниками *до, напередодні*: *До свого приїзду в Київ вона мешкала в Лондоні. Напередодні Нового року приїхали мої друзі;*

- дієслово + іменник в орудному відмінку з прийменником *перед*: *Перед приїздом до Києва я зателефонувала сестрі;*

- дієслово + іменник у знахідному відмінку з прийменником *до* (*за...до*): *Ми прийшли в театр за півгодини до початку вистави;*

- дієслово + іменник у знахідному відмінку з прийменником *під*: *туристи повернулися з екскурсії під вечір.*

Важливо наголосити на диференціації близьких за смислом конструкцій, які не завжди є зрозумілими іноземцям. Зокрема,

це стосується розмежування прийменників *до, перед і напередодні* для вираження значення попередності. Ці часові конструкції вказують на те, що одна дія відбувається раніше, ніж інша. Відмінність полягає в тому, що темпоральна конструкція з прийменником *до* передає найширше і недиференційоване передування в часі. Конструкція з прийменником *перед* + *О.в.* уживається в ситуації, в якій одна дія відбувається безпосередньо перед початком другої дії. У реченнях з обома конструкціями частіше використовуються дієслова доконаного виду, коли не йдеться про повторювані дії : *Вона приїхала перед Різдом (до Різдва)*. Якщо конструкція *до* + *Р.в.* має значення моменту кінця дії, тоді вживається дієслово недоконаного виду: *Вона складала іспити аж до кінця серпня*.

Для позначення передування в часі поряд із ними вживається також родовий відмінок іменника з прийменником *напередодні*. При цьому *перед* указує на близьке передування в часі якоїсь дії щодо настання іншої (*перед Новим роком, перед екзаменом*); *напередодні* позначає один із моментів за день до проміжку часу, названого певним словом (*напередодні Нового року = за день до Нового року*). У розмовному мовленні цей часовий орієнтир може, проте, розширюватися: привітати напередодні ювілею можна і за тиждень до цієї дати. Слід також зважати на те, що словосполучення прийменника *під (на)+Зн.в іменника* уживаються з обмеженим колом іменників темпоральної семантики, пов'язаної з циклічним часом – назвами окремих частин року та доби, державних, релігійних та народних свят. Пор.: *під ранок, під вечір* (але не можна сказати *під день*); *на (під) Різдво, на (під) Великдень*. Із назвами календарних одиниць зазначені конструкції не вживаються: хоча в їх семантичній структурі наявні темпоральні ознаки циклічності і послідовності, домінуючою є ознака спрямування дії до часової межі.

Значення часової попередності виражається також складнопідрядним реченням зі сполучниками *перш ніж, до того як, перед тим як*: *Перш ніж (до того як) приїхати до Києва, вона мешкала в Лондоні; Перед тим як приїхати до Києва, я надіслала листа до деканату*.

З лінгводидактичного погляду заслуговують на увагу лексичні еквіваленти часових конструкцій у простому і складному реченнях: *Перед тим як поїхати в Китай, друзі прочитали багато цікавого*

про цю країну = Перед поїздкою в Китай друзі прочитали багато цікавого про цю країну. Важливо також наголосити, що в підрядній частині складного речення дієслово може вживатися в будь-якій часовій формі. Якщо ж дії, про які мовиться в обох частинах речення, характеризуються послідовністю і завершеністю, обидва дієслова вживаються у формі доконаного виду: *Перш ніж почати екзамен, викладач побажав студентам успіхів у складанні сесії.* Пор.: *Кожного разу, перш ніж почати екзамен, викладач бажає студентам успіхів у складанні сесії.*

Типовими конструкціями для позначення **наступної** дії у часі в простому реченні є сполучення дієслова з іменником у родовому відмінку і прийменника *після*, а також із прийменником *через* із іменником у знахідному відмінку. Слід урахувати певні принципові відмінності у функціонуванні цих прийменників. Прийменник *через* уживається для позначення терміну (часу), після якого відбувається інша дія, поєднуючись тільки зі словами – назвами одиниці часу: *через тиждень, через чверть години*; у цьому значенні прийменник *через* синонімічний прийменнику *за*: *За тиждень – Великдень*. Необхідно також застерегти від ототожнення конструкцій *за тиждень* у значенні «через скільки часу» (*приїду за тиждень*) і в значенні «за скільки часу» (*зроблю переклад за тиждень*). Прийменник *після* має два значення: 1) у поєднанні зі словами, що позначають хвилини, години, дати, він уживається для вираження моменту приблизного часу: *Брат приїде після шостого червня*; 2) при позначенні терміну, по закінченні якого відбувається якась дія, подія тощо, прийменник *після* виступає синонімом до прийменника *через*. На відміну від нього, *після* поєднується з ширшим колом іменників: або ж зі словами, що не позначають одиницю часу (*після вечері, після повернення*), і в цьому разі він синонімічний прийменнику *по* з місцевим відмінником (*по вечері, по обіді*), або ж зі словами, що позначають одиниці часу з уточненням (*після тижня інтенсивних занять*). Крім того, прийменники *через* і *після* можуть уживатися разом у конструкціях типу *через місяць після одруження*.

У простому реченні для вираження співвідношення в часі використовуються також дієприслівникові звороти: *Закінчивши університет, студент вступив до аспірантури.*

Темпоральне значення наступності, послідовності мають також складнопідрядні речення зі сполучниками *коли, після того як, як тільки, щойно*. З огляду на представлення цього мовного матеріалу в іншомовній аудиторії доцільно звернути увагу принаймні на два важливі моменти. Перше: підрядна частина складного речення точніше виражає думку, оскільки значення в ньому передається і сполучником, і часовою формою дієслова. Натомість дієприслівниковий зворот, за відсутності спеціалізованого сполучника, не завжди виражає точне значення. Порівняймо: *Не дочекавшись дзвінка від подруги, він пішов гуляти містом (оскільки він не дочекався ... ; після того як він не дочекався)*. Друге: замінити підрядне речення дієприслівниковим зворотом і навпаки можна лише тоді, коли в обох частинах є один і той же підмет (суб'єкт- виконавець обох дій). Те ж саме стосується і заміни підрядної частини складного речення чи дієприслівникового звороту синонімічними конструкціями прийменника *після* з родовим відмінком іменника: *Після того як я отримав диплом ... , отримавши диплом, після отримання диплому ... , я поїхав до батьків*. У підрядному реченні зазвичай використовується дієслово доконаного виду, коли мова не йде про звичну повторювану дію, і частіше в тій же часовій формі теперішнього, минулого чи майбутнього часу. Якщо в підрядній частині речення дієслово вжито у формі майбутнього часу, то в головній частині дієслово може бути у формі наказового способу з модальними словами: *Після того як закінчиш переклад, передай текст викладачеві*.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Викладені вище результати нашого дослідження охоплюють лише частину питань, що стосуються можливостей використання універсальної моделі лінгводидактичного опису української мови загалом і окремих її систем і підсистем, і не виключає, певна річ, інших підходів до лінгводидактичного опису, зокрема, структурно-функціонального і системного, об'єктом розгляду яких є, приміром, граматичні та семантико-граматичні категорії [6]. У практиці викладання української мови як іноземної врахування загальноспецифічних типологічних рис мови з необхідністю має доповнюватися даними конфронтативного аналізу цільової мови з рідною мовою чи мовою-посередником. **Перспективи подальшого дослідження** вербалізації часових відношень пов'язані, зокрема, з висвітленням їхньої національно-культурної специфіки в рамках моделі національно-орієнтованого навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачишина О.Б. Засоби вираження часу в українській мові (на матеріалі української химерної прози) / О.Б. Бачишина // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог, 2014. – Вип. 46. – С. 37–40.
2. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови : [академічна граматики української мови] / [Іван Вихованець, Катерина Городенська; за ред. І. Вихованця]. – К. : Пульсари, 2004. – 400 с.
3. Дерев'янку Л.І. Внутрішня семантична кореляція в прийменниково-іменникових структурах із первинними часовими прийменниками / Л.І. Дерев'янку // Дослідження з лексикології і граматики української мови. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський університет імені Олеся Гончара, 2012. – Вип.. 11. – С. 63–67.
4. Загнітко А.П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис / А.П. Загнітко. – Донецьк : ТОВ “БАО”, 2011. – 992 с.
5. Зайченко Н.Ф. Актуальні проблеми опису й викладання української мови як іноземної / Н.Ф. Зайченко, Н.К. Присяжнюк // Українська мова у вищих навчальних закладах України. – К. : ІСДО, 1993. – С. 72–77.
6. Зайченко Н. Лінгвометодичні основи презентації українських субстантивних неозначених займенників в іноземній аудиторії / Неоніла Зайченко, Мирослава Шевченко // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки. – 2013. – № 25 (274). – С. 141–146.
7. Колшанский Г.В. Объективная картина мира в познании и языке / Г.В. Колшанский. – М. : Наука, 1990. – 107 с.
8. Навчальні мінімуми з української і російської мов для іноземців / [укл. Н.Ф. Зайченко, С.А. Воробйова]. – К. : ІСДО, 1995. – 200 с.

REFERENCES

- Bachyshyna, O.B. Zasoby vyrazhennia chasu v ukrayinskii movi (na materialy ukrayinskoï khymernoï prozy). [Means of expressing time in the Ukrainian language (based on the materials of Ukrainian chimerical prose)]. *Naukovi zapysky Natsionalnogo universytetu “Ostrozska akademiya”*. Seriya “Filologichna” [Scientific papers of “Ostrog Academy” National University]. Ostrog, 2014, 46, pp. 37–40 [in Ukrainian].
- Derevianko, L.I. (2012). Vnutrishnya semantychna korelyatsiia v pryimennykovo-imennykovykh strukturakh iz pervynnymy chasovymy pryimennykamy [Inner semantic correlation in adjective and noun structures with primary preposition]. *Doslidzhennya z leksykologii i gramatyky ukrayinskoï movy*

- [*Research on lexicology and grammar of Ukrainian language*]. Dnipro: Oles Gonchar Dnipro University, 11, pp. 63–67 [in Ukrainian].
- Kolshanskiy, G.V. (1990). *Obyektivnaya kartina mira v poznanii i yazyke* [*Objective picture of world in perception and language*]. Moscow: Nauka [in Russian].
- Vykhovanets, I.R. (2004). *Teoretychna morfologiiia ukrayinskoï movy (akademychna gramatyka ukrayinskoyi movy)* [*Theoretical morphology of the Ukrainian language: (Academic grammar of the Ukrainian language)*]. Ivan Vykhovanets, Kateryna Gorodenska (Eds.). Kyiv: Pulsary [in Ukrainian].
- Zagnitko, A.P. (2011). *Teoretychna gramatyka suchasnoï ukrayinskoï movy. Morfologiiia. Syntaksys* [*Theoretical grammar of the modern Ukrainian language. Morphology. Syntax*]. Donetsk: BAO [in Ukrainian].
- Zaychenko, N.F. and Prysiazhniuk, N.K. (1993). Actualni problemy opysu i vykladannya ukrayinskoï movy yak inozemnoi. [Actual problems of description and teaching Ukrainian as a foreign language]. *Ukrayinska mova u vyshchych navchalnykh zakladakh Ukrayiny* [*The Ukrainian language in higher education institutes in Ukraine*]. Kyiv: ISDO, pp. 72–74 [in Ukrainian].
- Zaychenko, N. and Shevchenko, M. (2012) Lingvometodychni osnovy prezentatsii ukrayinskikh substantyvnykh neoznachenykh zaymennykiv v inozemnii audytorii [Linguistic and methodological fundamentals for for presenting Ukrainian substantive indefinite pronouns in foreign audience]. *Naukovyi visnyk Skhidnoyevropeiskogo natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrayinky. Seriya: Filologichni nauky* [*Scientific bulletin of Lesia Ukrainka East European University. Series: Philology science*], 25 (274), pp. 141–146 [in Ukrainian].
- Zaychenko, N.F. and Vorobyova, S.A. (1995). *Navchalni minimumy z ukrayinskoï i rosiyskoï mov dlia inozemtsiv* [*Training minimums on the Ukrainian and Russian languages for foreigners*]. Kyiv: ISDO [in Ukrainian].